

FØREORD

Det har ikkje vore skrive noko samla framstilling av soga til Os Ungdomslag tidlegare. Det var difor eit klokt vedtak av styret i 1988 å setja eit slikt arbeid i gang. Underskrivne har teke for seg kvar sin bolk. Anders Hauge snr. dei første 50 åra og Kåre Herdlevær dei neste 50 åra.

Arbeidet har ikkje vore heilt lett. Svært mykje av opplysningar om laget før 1936 før med då "Fjellheim" brann. Det er difor henta mange opplysningar frå "Bygdesoga for Os", frå den tida, saman med det eldre lagsfolk hugsar frå arbeidet.

Då har det vore noko lettare for dei siste 50 åra. Men her òg er det nokre hol i styreprotokollane som ikkje har vore lette å finna ut av.

Vi vonar likevel at skriften skal gje ei nokonlunde sannferdig framstilling av lagsarbeidet gjennom 100 år.

Arbeidet som er lagt ned vonar vi vil koma til nytte for dei som skal føra tradisjonen vidare. Det kan vel også vera eit lite kjeldeskrift for folk med særleg interesse i arbeidet vårt.

Vi takkar alle dei som har vore til hjelp i arbeidet.

Anders Hauge snr.

Kåre Herdlevær

INNLEIING

Som Nils Tveit nemner i band 1 i Ossoga var det i siste luten av førre hundraåret at det vart gjort opptak til lagsarbeid i Os. Før den tid kan ein vel ikkje segja at det var organiserte lag eller samskipnader. Rett nok var det slik at i dei tider kom grannar og slekt og kjenningar meir saman i lag og til gilde enn seinare. Men det var kyrkja som var den store møtestaden, og det hadde mange hundra års tradisjon. Den som ikkje gjekk til kyrkja vart ikkje godteken som kristen, og knapt nok godteken som verdig medlem av samfundet. Dei få bøkene som fanst i heimane var, utanom bibelen, andaktsbøker og religiøse bøker. Det er soleis heilt naturleg at dei første laga som vart skipa i bygda var av kristeleg art.

Men etterkvart kom også skipinga av andre lag med full tyngde, lag med ymse bakgrunn og føremål. Mellom desse var og Os ungdomslag. Det var ei forunderleg utvikling i denne tida. Tida hadde på mange måtar stått stille i fleire hundra år. Embedsmennene hadde rådd og vankunna og pietismen hadde lege tungt over bygdene.

Det er fleire årsaker til at denne oppvakninga og snunaden kom. Vi fekk dei store, friske forfattarane. Og etterkvart vart skuleverket betre utbygd med unge vakne lærarar. Det vart og skipa boksamlingar med betre utval av bøker.

Tilhøvet til Sverige vart og meir vanskeleg og førde til ei sterk nasjonalkjensla som hadde appell til ungdomen. Samstundes kom folkehøgskulen som eit friskt pust inn i bygdene og spela nett på desse strengjene. Det var folk frå dette skuleslaget som skipa ungdomslaga. Føremålet var Norskdom, Kristendom og opplysning på fullnorsk grunn.

DEI FØRSTE 50 ARA (1890 - 1940)

Opptaket.

I denne epoken var det at Os ungdomslag vart skipa i 1890 av lærarar ved Nordhordland Amtskule, som den gongen var i Os. Det er lærarane Leonard Næss og Olaus Alvestad som står som skiparar av laget i 1890. Diverre vart skulen verande i bygda berre nokre få år og det viste seg at då desse lærarane reiste frå Os var ikkje laget sterkt nok til å stå på eigne bein. Det vart gjort nokre spreidde forsøk på å få laget i gong att. Såleis er det opplysningar om at laget var i arbeid både i 1894, 1903 og 1909. Kvar gong gjekk laget kortare eller lengre tid, for så å sovna av att. Det er ikke råd å finna opplysningar om laget gjorde nokon innsats i denne tida. Det vart og i denne tida skipa kristeleg ungdomslag, utan at det var liv laga særleg lenge.

Liv laga frå no av.

Men i 1916 vart laget skipa på ny etter opptak av sokneprest Amot som då nyleg var kome til Os. Han kom hertil frå Hammerfest. Han held foredrag på loftet i Os skule. Emnet var "Dei fire temperament". Han var ein glimrande talar med ei levande framføring og reiv ungdomen med seg. Han kom med forslag om å skipa ungdomslag, men det vart ikkje teke avgjerd den kvelden. Men ein sundagskveld litt seinare vart laget skipa på ny i "Fjellheim". Klokkar Djuvik kom med forslag om at det skulle vera kristeleg, men det fekk ikkje særleg tilslutning. Då trakk han seg frå laget.

Pionerane.

Sokneprest Amot vart vald til den første formannen, og lærar Paul Moberg til nestformann. Med elles som styre i denne første tida var Peder Hægland, Marta Valle

Fretheim, Anna Moberg (Stølane), Karl Midtbø, Hans Bjånes og framhaldskulelærar Njølstad. Laget fekk etter kvart stor tilslutnad og held seg ein del år oppe i 150 medlemer.

Glanstida.

Ungdomslaga i Os hadde vel ei glanstid mellom første og andre verdskrigen. Laget dreiv med allsidig og vekslande program, med lesing av klassisk litteratur, foredrag og ordskifte. Lagsavisa "Osingen" kom i gang tidleg og var eit populært innslag på møta. Ho var til tider god og aktuell med fin ironi over det som hende i laget og bygda.

A spela skodespel og leika folkeviseleik var ein del av innslaga alt frå første tida. Spelstykke sette ein stort sett opp ved eiga hjelp i førstninga. Kvaliteten veksla ein del. Seinare hadde dei instruktørar frå Komediateateret. Såleis sette teatersjef Nygård opp fleire stykke. Ein tok og iferd med litt større stykke. Såleis Holbergstykket "Den Pantsatte Bondedreng", "Gamlelandet" og den svenske komedien "Lars Anders og Jan Anders".

Fjellheim som "lagshus".

Laget freista å få leiga "Fjellheim" minst tre helgar i året til skodespelframsyning og dans. Desse tilstellingane samla mykje folk og var svært godt likt. Inngangspengar var ei krona. Ein gong, då ein hadde fått trekkspelar Nils Haga frå Samnanger, som spela fast i radio, kosta det 1,50. Ungdomslaget la vinn på god dansemusikk. Ei tid hadde dei som faste musikkarar ein familie frå Nesttun. Mannen med trekkspel, kona med gitar og ein gut med tromma. Det var sjeldsynt i dei dagar. Men det var ikkje alltid so lett å få leiga "Fjellheim" til tilstellingar. Det stod mykje om kva innstilling han hadde som var

formann i husstyre der. Einskilde ville ikkje leiga til ungdomslaget i det heile. Men det fanst og dei som var so velvillige at dei leigde til fleire lag til same tid.

Leiklærarar fekk ein frå Bondeungdomslaget og Ervingen i Bergen. Ein av dei var Rasmus Hvidsten, ein annan var Guddal frå Ervingen. Skodespelar Alf Hordnes var og instruktør ei tid.

Det var kvart år julefest for fullsette hus. På desse festane var det alltid godt program, med kjende talarar. Mellom andre var folkehøgskulestyrar Martin Birkeland talar fleire gonger. Ungdomslaget tok alltid del i tilskipinga 17. mai. Nokre år tok laget tilskipinga åleine.

Turar.

I ei rekkje år skipa laget sommarturar for medlemene. Turane var 2 dagsturar ute i distriktet. Dei gjekk med motorskøyter som gjekk seint. Avstandane var store den gongen, so ein tykte det var storveges turar, sjølv om ein ikkje kom så langt. Dei fleste av medlemene hadde gjerne ikkje vore lenger enn til Bergen. Ein vitja andre ungdomslag og hadde fest saman med dei. Det var mellom anna tur til Mauranger, til Hålandsdalen med overgang til Strandebarm, til Mundheim, til Ølen og Samnanger. Alle stader synte ein fram spelstykke.

Per hadde ein liten episode. Laget hadde leigd sildabåt av sardinfabrikken og snakka med fabrikkeigar Berg sjølv og det var i orden. Men laget kom på kaien og ingen båt. Ja då måtte formannen opp til villaen til Berg. "Motorbåt? sa Berg, "nei motormannen ville ikkje". Han hadde sjølvsagt gløymd heile greia. Formannen sa: "han trudde ein mann var ein mann og eit ord var eit ord." Berg tok då telefonen: "Bruarøy, kom

hit med båten, du må få nokre galne ungdomar til Tysse". Og Bruarøy`en kom han, to timer forseinka. Skodespelet vart oppført på Tysse ein time forseint. Dagen etter var laget på tur over Kvamskogen til Norheimsund i open lastebil. Det var laget sin første kontakt med det gamle Tokagjelet. Elles hadde laget spelframningsar i Strandvik og i Eikelandsosen og i krinsane i Os.

Møte og Stemner.

I 1928 hadde laget ei av sine store tilstellingar. Dei skipa til minnemøte for Roald Amundsen som kom bort det året. Møtet var lagt til "Fjellheim". Talar var professor H.U.Sverdrup, som hadde vore med Amundsen på hans ferder i Ishavet. Os mannskor medverka. Det var fullt både i storsalen og småsalen. Endå var det mange som ikkje kom inn.

I 1930 skipa laget til Hordastemna, som vart halde på Hauge. Dette var i ungdomstemnene sine store dagar. Det var todagsstemna og der møtte 3-4000 menneske. Sundagen synte spellaget til Os ungdomslag fram spelstykket "Gamlelandet".

I 1930 åra vart dei store Osrevyane oppført i "Fjellheim". For å vera i den tida var det eit av dei store løft i kultursoga. Os ungdomslag, som lag, var ikkje med i dette, men mange einskildmedlemer var med og gjorde ein god innsats.

Samarbeid med andre lag.

I 20-30 åra vart alle dei ideelle lag samanslutta i Os ungdomssamskipnad. Dei hadde kulturelle møter om vinteren og sommarstemna i dei ymse deler om sommaren, med kjende talarar og musikk, og skodespel og til dels leikframningsar. Frå eit stemne på Nore Neset har vi eit bilete av ein felles leikarring frå Os og Nore

Neset ungdomslag.

Laget har elles hatt godt samarbeid med andre lag i bygda òg. Med Nore Neset hadde dei sams leikskeid og leikarring. Ei tid var det årvisse idrettsstemner med dei andre ungdomslaga i bygda. Det var òg i samarbeid med skytterlaget sommarstemner i skyting der alle ungdomslaga var med.

Seinare ut i trettiåra og vidare hadde laget sams møte med Hegglandsdalen. Møta skifte mellom Hegglandsdalen og Os.

Det var ein streng regel frå Noregs ungdomslag at det ikkje skulle vera dans på vanlege lagsmøte. Det heitte at då ville dansen ta overhand og det vanlege kulturelle lagsarbeid verta borte. Det lengste ein kunne strekkja seg til var ein bytereinlender etter leiken.

Alt før 1910 var det to store ungdomsstemner i Os med frilynt, kulturelt program. Mellom anna tale av forfattaren Olav Hoprekstad. Den eine vart halde på Lurane på Hauge og den andre i Finnebrekka.

Os Mannskor vart skipa i 1925 etter opptak av Os Ungdomslag. I styreprotokollen står det. "Ungdomslagets sangforening blev stiftet 5. mars 1925." Men det vart nokså snart skilt ut som eige lag.

Os Bad.

I 10 årsbolken 1917 til 1927 hadde laget ei heller stor og godt arbeidande syforening som sydde mange pene ting til dei årlege basarane. Alt etter den første basaren kom spørsmålet opp om kva føremål laget skulle arbeida for, utanom det kulturelle lagsarbeid. Eit framlegg om å byggja og drive eit folkebad i Os